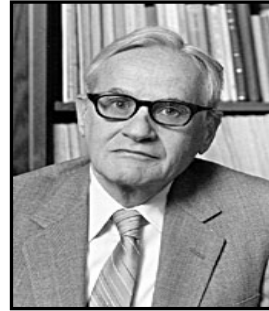

Franz Rosenthal

(31 Ağustos 1914–8 Nisan 2003)

Arap edebiyatı, Samî dilleri ve İslâm tarihi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Yale Üniversitesi'nden emekli profesör Franz Rosenthal, 8 Nisan 2003'te Connecticut eyaletinin Branford kasabasında uzun süren hastalığının ardından 88 yaşında öldü. Rosenthal'in cenaze töreni 10 Nisan 2003 Perşembe günü New Haven'daki Shure Cenaze Evi'nde gerçekleştirildi. Alanında gerek Avrupa'da gerekse İslâm dünyasında dikkatleri üzerine çeken Rosenthal'in anısına Yale Üniversitesi'nde resmî bir anma toplantısı tertip edildi.

Franz Rosenthal, 31 Ağustos 1914'te Berlin'de Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1932'de Berlin Üniversitesi'nde eğitim-öğretim hayatına başladı ve burada klâsik diller, Doğu medeniyetleri ve dilleri üzerine çalıştı. Carl Becker, Richard Walzer ve Paul Kraus onu yetiştiren hocalarından sadece birkaçıdır. VIII–X. yüzyıllar arasında Antik Yunan medeniyetine ait eserlerin Arapçaya tercüme edilmesi sonucu oluşan bilgi birikimi, Avrupalı oryantalistlerin esas ilgi alanını oluşturmuştur. Bu yüzden henüz üniversiteye başlamadan önce bu alanda çalışacak olan kişiler Doğu dillerini öğrenmek için temel bir eğitim sürecinden geçmektedirler. Söz konusu geleneğe uyarak Rosenthal de aynı eğitim sürecinden geçmiştir. Esasen Rosenthal'in diller konusundaki başarısı diğer alanlardaki başarısını gölgede bırakacak düzeydeydi.

Ârâmî dillerine yönelik ilgisi nedeniyle akademik araştırmalarına ilk önce bu dillerle ilgili çalışmalarıyla başlayan Rosenthal, 1935'te Palmyra Kitabeleri üzerine hazırladığı *Die Sprache der palmyrenischen Inschriften und ihre Stellung innerhalb des Aramäischen* başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Ertesi yıl ise bu çalışmasını yayımlayarak genel okuyucu kitesinin tenkit ve beğenisine sundu. İtalya'da bir yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Berlin'de bulunan Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums adlı bir haham okulunda asistan olarak göreve başladı. Kariyerine Ârâmî dilleriyle ilgili hazırladığı iki

monografiyle başlayan Rosenthal'in, esasen sözü edilen *Die Sprache der palmyrenischen Inschriften* (Leipzig 1935) adlı doktora tezi de bu sahada idi. İkinci monografisini ise 1938 yılında *Die aramaistische Forschung seit Th. Nöldeke's Veröffentlichungen* (Leiden: Brill 1964) adıyla yayımlayarak Ârâmî araştırmaları tarihiyle ilgili çalışmasını tamamladı. Rosenthal, bu eseriyle Lidzbarski Medal of the International Congress of Orientalists ödülünü almaya hak kazanan ilk kişi oldu. Ne var ki, Nazilerin tahakkümünde bulunan Lidzbarski kurumu tarafından Yahudi olması gerekçesiyle hak ettiği para ödülü kendisine verilmedi.

1938 yılı aralık ayı başlarında Nazilerin Yahudilere karşı yürüttüğü ünlü *Kristallnacht* olayının ardından Almanya'dan ayrılan Rosenthal, önce İsveç'e daha sonra İngiltere'ye ve son olarak da 1940'ta Amerika'ya gitti. Almanya'da yaşayan Yahudilere yönelik gerçekleştirilen bu katliamda pek çok Yahudi hayatını kaybederken saldırıya maruz kalan şehirlerdeki pek çok ev, işyeri ve sinagog da tahrip edildi. Nazilerin Yahudilere yönelik yaptığı bu saldırıların şehirlerde bıraktığı tahribata atfen bu olaya *Kristallnacht*/Night of Broken Glass denilmiştir.

Cincinnati'deki Hebrew Union College'da göreve başlamasının ardından 1943'te Amerikan vatandaşlığına geçen Rosenthal, kısa bir süre sonra Washington Strateji servisinde görevli bir kişi olarak askerlik yaptı. 1948'de Pennsylvania Üniversitesi'ne öğretim üyesi sıfatıyla davet edilen Rosenthal, 1950'de profesörlük unvanını hak etti. 1956'da Yale Üniversitesi'ne 'Louis M. Rabinovitz Sami dilleri profesörü' olarak atanmasının ardından 1967'de 'Sterling' profesörü olan Rosenthal, 1985 yılında emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. Sterling profesörlüğü nişanesi adını, 1864 yılında Yale Üniversitesi'ne yaklaşık on milyon dolar bağışlayarak üniversiteye ciddi bir katkı sağlayan John William Sterling'den almıştır. Yale Üniversitesi bünyesinde alanında en başarılı olan kişilerin ödüllendirildiği bu kürsü, üniversitede akademik anlamdaki en yüksek seviyedir. Rosenthal, kuruluşundan bu yana çok az kişinin yer alabildiği bu kürsüde yaklaşık otuz altı yıl ders vermiştir.

Rosenthal, Deutsche Morgenländische Gesellschaft, American Philosophical Society, American Academy of Arts and Sciences, Medieval Academy of America, American Academy of Jewish Research, Accademia Nazionale dei Lincei (Rome), Connecticut Academy of Arts and Sciences, British Academy ve American Oriental Society gibi pek çok bilimsel kuruluşa üyelik yaptı. American Oriental Society'de 1964–1965 yıllarında başkanlık görevini yürüttü. Ayrıca, Hebrew Union College, Hebrew University of Jerusalem, Tel Aviv University, the University of Tübingen ve Comubia University gibi pek çok üniversite tarafından fahri doktora unvanına lâyık görüldü.

Farklı alanlarda pek çok başarılı çalışma yürütmesine rağmen Ârâmî dillerine olan ilgisini yitirmeyen Rosenthal, bu alandaki makale ve tercümelerinin yanı sıra birkaç baskısı yapılan *A Grammar of Biblical Aramaic* ve *An Aramaic Handbook* (Wiesbaden, 1961) isimli eserleri telif etti. Ancak yine de Rosenthal'ın henüz Almanya'da iken asıl ilgilendiği alan İslâm, İslâm tarihi ve tarihçiliği ile Doğu medeniyetleri oldu. 1943 yılında Serahsî üzerine bir monografi yayımladı. 1940'lı yıllardan itibaren çeşitli vesilelerle telif ettiği Grek felsefesi ve Arap dünyasına olan etkilerine ilişkin çalışmaları 1990 yılında *Greek philosophy in the Arab world : a collection of essays* (Aldershot-Brookfield 1990) adlı kitabında bir araya getirildi. *Classical Heritage in Islam* (Berkeley-Los Angeles 1975) adlı kitabında Rosenthal, Yunan medeniyetine ait eserlerin Arapçaya tercüme edilmesiyle bunun İslâm medeniyeti ve Arap entelektüel yaşamı üzerindeki etkisini inceledi. Rosenthal'a göre Antik Yunan medeniyetinin mirası olmaksızın İslâm medeniyetinin var olabileceğini düşünmek mümkün değildir. Ancak Müslümanlar Antik Yunan medeniyetinin eserlerini Arapçaya tercüme ederek elde ettikleri bilgi birikimiyle öyle bir seviyeye ulaştılar ki ortaçağ Avrupası Müslümanların bu birikiminden faydalanmak durumunda kaldı. Rosenthal, Müslümanların tarihi ve tarih anlayışlarına ilişkin ilk eserini ise 1952'de yayımladığı *History of Muslim Historiography* adıyla oluşturdu. Bunu takiben İbn Haldun'un *Mukaddime*'sini üç cilt halinde açıklamalı olarak İngilizceye tercüme etti. Rosenthal'ın Arap tarihine olan ilgisi hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Bu bağlamda zikredilmesi gereken çalışmalarından birisi de Taberî'nin otuz dokuz cilt halinde yayımlanan *et-Târih*'inin ilk cildinin İngilizce çevirisidir. Hollandalı şarkiyatçı G.H.A. Juynboll, Rosenthal'ın Taberî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili yazdığı giriş yazısının, Taberî hakkında daha önce yazılmış tüm yazılara nisbetle üstünlüğünü dile getirmektedir. Rosenthal ayrıca, 1954-2003 yılları arasında yayınlanan *Encyclopaedia of Islam* için düzenli olarak Arap tarihi ile ilgili makaleler telif edip yayımlamıştır.

Rosenthal'ın Arap dili, literatürü, İslâm tarihi ve Müslümanların bilim tarihi ile ilgili çalışmaları Batı'da bu alanda yapılan çalışmalara bir öncü vazifesi görmektedir. *The Technique and Approach of Muslim Scholarship* (Roma 1937) ve *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam* (Leiden: Brill 1975) adlı eserleri İslâm'da bilim tarihiyle ilgili yaptığı çalışmalarının bir ürünüdür. *The Herb: Hashish versus Medieval Muslim Society* (Leiden: Brill 1971), *Gambling in Islam* (Leiden: Brill 1975), *Complaint and Hope in Medieval Islam* (Leiden: Brill 1983), *Humor in Early Islam* (1956; *Erken İslâm'da Mizah*, çev. Ahmet Arslan, İstanbul 1997), *The Muslim Concept of Freedom* (1960, *İslâm'da Özgürlük Kavramı*, Vecdi Akyüz, İstanbul 2000) gibi İslâm kültür tarihine dair telif ettiği kitaplarıyla yine bu alana ilişkin yayımladığı "Individual Piety and Society in Islam", "The Stranger in Medieval Islam"

ve "Suicide in Medieval Islam" makaleleri farklı konulara temas etmektedir. Rosenthal, bu eserlerinde daha önce değinilmemiş konularda incelemeler yaparak İslâm kültürünü tanımaya çalışmıştır.

Bazı yazarlar Rosenthal'ın derleme şeklinde oluşturduğu eserlerini konuyla ilgili dağınık bilgi vermesi nedeniyle eleştirirler. Ancak yine de konuya ilişkin bütün verilerin ve zengin bir kaynak bilgisinin bir arada verilmesi Rosenthal'ın eserlerine karşı haklı bir ilgi duyulmasını sağlamıştır. Bu ilginin bir sonucu olarak da eserleri Türkçe, Arapça ve Rusçaya tercüme edilmiştir. Rosenthal, *Humor in Early Islam* adlı eserinde II/VIII. yüzyılda yaşadığı sanılan Eş'eb'den ve ona ait hikâyelerden yola çıkarak o dönemin Medine'sinin ve daha genel olarak Arap dünyasının sosyal-kültürel bir tasvirini yapmaya çalışmıştır. Türkçeye de tercüme edilmiş bulunan yukarıda sözü edilen *The Muslim Concept of Freedom* adlı eserinde ise Rosenthal, İslâm hukukunun kesin sınırlarla belirleyip oluşturmaya çalıştığı toplum profiliyle bireyin kişisel arzularının çatışmasına yer vermiştir. Özellikle İslâm tarihi ve hukukuna dair yaklaşımları son derece sert, klâsik oryantalist geleneğin sınırları içerisine girecek katılıkla bir mahiyet arz eder. Söz gelimi, onun Hz. Peygamber'e dair yaklaşımları anlamaya değil, tayin etmeye yönelik; dışardan ve eleştireldir.

Rosenthal Amerika'ya geldiğinde İslâm ile ilgili filolojik çalışmalar oldukça sınırlıydı. Özellikle dille ilgili yürüttüğü araştırmalar kendisinden sonra gelenlere örnek teşkil etti. Ayrıca İslâm kültür tarihinde araştırılmamış konular hakkında telif ettiği eserler büyük ilgi topladı. Rosenthal, her ne kadar -klâsik bir oryantalist olması nedeniyle- çalışmalarında belirli bir ideolojiyi yansıtsa da, bilimin doğasına karşı geliştirdiği düşünce tarzı takdire şayandır. O, bilimin doğası gereği herhangi bir bölünme ve sınıflaşma kabul edemeyeceğini, dolayısıyla da bilim adamlarının beraber çalışarak bilim tarihinin gelişmesini sağlayabileceklerini savunur. Bu bağlamda Rosenthal, bilginin nakli konusuna özel bir önem atfeder ve nakledilmeyen bilgidен daha verimsiz/kısırsız herhangi bir şeyin olmadığını ifade eder. Bilim dünyasında bu özellikleriyle tanınan Rosenthal'i arkadaşları alçakgönüllü ve kendisini bilime adanmış biri olarak nitelemektedirler.¹

Emine YELBEY

MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İSTANBUL

¹ "Franz Rosenthal", *Oriens*, 36, (2001), Leiden: Brill 2001, xiii-xxxiv; G.H.A. Juynboll, "Erken Dönem İslâm Tarihçiliğine İlişkin Bazı Değerlendirmeler" (çev. Salih Özer), *İsnad Analiz Yöntemleri* (ed. Salih Özer), Ankara 2005, s. 51; Dimitri Gutas, "Franz Rosenthal", *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 149, no 3, September 2005, ss. 441-446. www.yale.edu/opa/v31.n26/story12.html, http://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Rosenthal, www.middleeastmedievalists.org/Rosenthal.html, www.aps-pub.com/proceedings/1493/490315.pdf, www.umich.edu/~aos/frosenthal.html, www.answers.com/topic/franz-rosenthal.